

je etické a morální držet tuto problematiku ve společnosti "pod pokličkou" ? Historie zpočátku mohla odpovídat, že léčení /v tomto případě/ nemá smyslu, že je amorální. Ale dnes víme, že umíme život zachránit a kvalitu přežívaného života přiblížit, i když na různě dlouhou dobu, životu zdravých lidí. Domnívám se, že je tedy mravní povinností nejen referovat o úspěších této metody, ale též o její problematice - zejména o její nedostupnosti pro všechny. Tento problém je jistě ožehavý, a to právě morálně, když my, celá společnost, vytváříme onu materiální základnu i pro možnou dialyzační léčbu, ale neznáme pravdu díky špatné informovanosti. Hodnotím zcela záporně některé pořady v televizi - např. o možnosti domácí dialýzy u nás, nebo o tom, jak v Americe cestují dialyzovaní nemocní "o prázdninách po řece s přenosnými umělými ledvinami", když u nás není dostupná ani základní dialyzační technika pro všechny, kteří by tuto léčbu potřebovali. Není tedy divu, že mnozí pracovníci odejdou z dialyzačních pracovišť, že neunesou tíhu těchto psychologických a etických problémů. Domnívám se, že žijeme v době, kdy prosazování této léčebné metody v co nejširší míře, i přes veškerou složitost, je správné. Dialýza přináší "život" a my, společnost, musíme učinit vše, aby byl co nejkvalitnější.

x x x

DOKONČENÉ TORZO

Eva S y ř i š ť o v á

Petr se dlouho připravoval na návštěvu svého přítele v nemocnici. Dlouho, záměrně s chladným racionalismem, jemu vnitřně málo vlastním ale teď naprosto nutným, uvažoval o tom, co Janovi zbývá k životu.

Už několik let žije Jan ve vězení svého zmrzačeného těla. Před měsícem mu amputovali poslední končetinu.

Petr znal Jana od společných studií na pražské konzervatoři, tedy více jak patnáct let. Za tuto dobu spolupráce a často společně prožitého života se mezi oběma muži vytvořilo pevné přátelství. Petr byl méně společensky obratný než Jan, který se také dříve a snad i - jak se původně zdálo - šťastně oženil. Petr se sbližoval daleko obtížněji. Základní ladění sounáležitosti, které později prožil s dlouho hledanou ženou, se po krátké době rozpadlo. Naprostá důvěra, kterou jí projevil a s níž se jí vydal, byla zlomena. Mesoudil ji, že odešla s jiným mužem, i když to nikdy nepochopil. Henašel nikdy odpověď. To tiché, zářivé ladění, jež jim prostupovalo a jež ho sbližovalo s lidmi a věcmi, se změnilo v divokou disonanci. Jako by někdo pohnul nejhlubší vrstvou jeho života a způsobil zaměťřesení. A město nebylo znovu postaveno. Z té doby vznikla jeho nejlepší skladba, které však byla přijata veřejností až na výjimky nepřiznivě, jelikož, jak řekl jeden z kritiků, lidi zneklidňuje, jítří, trhá na kusy, nevede k smíření. Jan byl přijímán jako hudební skladatel publikem i kritikou přiznivěji. Méně opouštěl ve svých dílech tonalitu a běžné zákonitosti rytmu, byl při-

stupnější. Jelikož však byli oba muži cele oddáni dílu, nemohly vrtkavé a mnohdy náhodné úsudky veřejnosti i kritiky nic změnit na jejich vzájemném přátelství.

A byl to právě Jan, který se snažil zachytit Petra v pádu do nicoty ve chvíli osobní prohry a pomohl mu znova zabydlit jeho opuštěný dům slovem a hudbou.

Období posledních sedmi let však bylo kritické pro oba. U Jana byla zjištěna zákeřná cévní choroba, postupující gangréna neznámého původu, která si postupně vyžádala amputaci končetin.

Pomyšlení na to, co asi Jan, ten virtuózní klavírista, po tomto posledním chirurgickém zákroku prožívá, jak ho přicházejí v nemocnici denně krmit, ošetřovat a prodlužovat jeho živoření, naplnovalo Petra děsem. Někdy ho svévolně napadala nutkavá myšlenka, které se vzápětí prudce bránil, podat Janovi jed. Nemohl se smířit s tím, že Jan sám nemá možnost ani té jediné revolty, která by podle jeho názoru v takové situaci byla na místě. Nemá ani možnost sám ukončit život. Byla mu vzata i tato poslední čistě lidské "šance", když bylo všechno ztraceno, když boj byl prohrán. Jan musí být pokorný před tím nepochopitelným zlem, které nezavinil a které na něho dopadlo s tak drtivou silou. Petrovi připadalo, jako by se tu páchalo zločinné násilí na bezmocném člověku, které nemá obdoby - a navíc -, že zločinec nikdy nebude dopaden.

Co dělat? Podíval se náhodou na své ruce. Přepadlo ho cosi jako stud a nevolnost. Ale pak si uvědomil, že i on, i když má končetiny, nemá nyní vlastně kam jít a nemá, koho by objal. Snad jedině Jana, ale věděl, že to v žádném případě nesmí udělat, že se nesmí dát strhnout citem, že nesmí ničím naznačit, připomenout Janovi jeho bezmoc. Vyhledá ho poprvé k večeru, za šera. Požádá lékaře, aby směl navštívit Jana v jeho izolovaném pokoji v době, kdy oběma však zůstanou slova, která připadala Petrovi najednou tak životodárná, tak všemohoucí. Silnější než desítky rukou, vzepřených proti neštěstí. Tak neobyčejná a zázračná ve své úchvatné jemnosti a moci, jsou-li niterně darována a přijata.

Je nutno zachránit bohatství Janova tvůrčího ducha. Nesmí Jana nechat samotného v jeho bezmoci. To naprosto jasně věděl. Nechat samotného člověka, který má možnost se zabít, to není zdaleka tak kruté, jako nechat o samotě nevinného zatracence, který tuto možnost nemá. Je ostatně Jan ztracený? Hudebník bez rukou má možná lepší životní prognózu než skladatel, který ohluchl, uvažoval pro sebe Petr. Poprvé od doby, co dostal poslední zprávu z nemocnice, se ho zmocnila určitá úleva.

Bude Jana navštěvovat denně. Ostatně nikoho nemá. V Petrovi kypěla revolta. Musí, ano, musí alespoň načas Jana ještě učinit šťastným. Vlastní Janův defekt, jeho znetvoření ho musí znovu vytvářet. Mezní to paradoxne a velikášsky? A přece v tomto předsevzetí viděl Petr smysl své vzpoury, svého tažení proti beznaději. Což tohle není v moci člověka? Musí se utkat s tím osudem, s tou podlou nutností či náhodou, která přítele tak nelítostně zmrzčila! Ano. Chtěl by se za něho pomstít, ale není na čem a na kom.

V tom nerovném a takřka nadlidském boji slabého člověka proti zlu a utrpení, jež ho napadá náhle zezadu a bezdůvodně, je jeho velikost. Ale o ní Petrovi nešlo. Věděl, že se v tomto zápase celé vydá a že na pokoru nebude ani pomyšlení. Věděl, že porážka, stejně tak jako pomíjivé vítězství, si vyžaduje celého člověka. Petr se nemůže vzdát, protože Jan se vzdát musel, protože byl beze zbraně zpuštěn a takřka zbaven své lidské existence. Petr chtěl s odhodláním zoufalého člověka ochránit Jana před výsměchem samotné lidskosti. Věděl dobře, že bolest může člověka zocelit, ale také zlomit.

Jan jistě zůstal osobností. O tom není pochyby, uvažoval Petr. Ale není to právě neštěstí, že nebyl zbaven zároveň rozumu? Vždyť jeho představy, jeho myšlení, jeho city nemohou vést již k žádnému činu.

Co kdyby se však stal Petr rukou Janovou? Co kdyby zachytil jeho hudební projekty, konstrukce, kdyby spolu s ním dovedl jeho započatou symfonii, otevřenou na počátku jeho choroby, až do konce? Takle možnost tu přece existuje. Je třeba se nejen učit žít s tím nezvratným defektem, s tou bezmocí, ale je možno nad ní zvítězit, i když třeba jen dočasně.

Jak je snadné, uvažoval Petr, být císařem bez říše a filozofickým asketou při možnosti požívačnosti - nebo alespoň při vědomí, že člověk může na čas opustit svoji askezi. Ale muset nevyhnutelně přijmout svůj pozvolný zánik a prohru - to je rozdíl, to je veliký rozdíl. To je něco zcela jiného než hlásat akademickou lásku k nicotě, ať už z filozofické módy nebo pouhého rozmaru či přesycenosti z nadbytku.

Člověk má do posledního dechu bojovat a protestovat proti utrpení a násilí, páchaném na lidech. Dobře věděl, jak nesnesitelnou, nezformovatelnou prázdnotu nám připravuje život změněný ve frašku, v níž byla podlomena jakákoli perspektiva a motivace k životu. V takových situacích, kdy se vše najednou obrací vníveč, se vždy objeví vědomí zdi, na které troskotáme. Tehdy je nejtěžší zachovat nebo spíš obnovit existenci člověka jako reálnou možnost, otevřenou do budoucnosti. Kde zaniká možnost lidské volby, riziko tvořivého činu, nastupuje na její místo násilí duševní inkvizice. "Člověk marně bojuje se svým katem, který ho zabije rychle nebo pozvolna". /Důvvenmatt/

"Byl jsem postižen hůř než zločinec", poznamenal suše Jan po delší zámлке ke konci své Petrovy návštěvy. "Chtěl bych tě požádat" - v té chvíli byly Janovy oči tak uhrančivé - "požádat tě ve jménu našeho výjimečného přátelství, abys mě zbavil tohoto potupného údělu, kterého se nemohu zbavit sám. Abys mě zbavil té nemohoucnosti. Lidé kolem mne chodí s úděsem anebo odporem jako kolem zrůdy, vyhýbají se mi očima, a přesto mě přicházejí každý den znovu a znovu krmit, aby prodlužovali tuto podívanou. Člověk by měl mít právo volby, právo o sobě rozhodnout; byl jsem přece již zaživa připraven o lidský život. O možnost činu, o možnost práce, lásky, - vždyť to víš..."

Petr se zachvěl. Vzpomněl si na své vlastní pocity po zprávě o poslední Janově amputaci. Zbledl, čelo se mu orosilo.

"Promiň Petře", řekl Jan jemně, ale jediná možnost, jak se zbavit této nepřírozené existence, je smazat ji z povrchu zemského. Jistě to chápeš. Je to zcela logické. Je to nutné a humánní. Právě tohle, tohle jediné by bylo lidské, zbavit se toho nelidského pobytu, této existence, jež není hodna člověka - nemohu to žádat od nikoho jiného než od tebe. V těch osamocených nocích beze hvězd jsem křičel do prázdného prostoru o milosrdenství nebytí. Bez jakékoli odezvy. Nikdo mě neslyšel a nevyslyšel. Chvěl jsem se odporem sám nad sebou. Odmítal jsem přijímat potravu. Krmili mě sondou. Dávali mi infúze. Proklet jsem tenhle život i všechny ty, kteří mi ho prodlužují, kteří pokračují v tom odlidštěném násilí. Nechci žít, protože nemohu, Petře. Člověk může s pokorou umřít, ale ne nekonečně umírat... Víš, že si nikdo se mnou neví rady, všichni chodí kolem mne rozpačitě, plní studu nechat mě žít a plní strachu mě zabít. Nejsem si vědom viny nebo hnusného zločinu, který by snad mohl být trestán takovým trestem. Koneckonců nemám v sobě snad ani vzpuru spravedlivého, ani rezignaci a porážku zločince; chtěl bych konečně umřít snadno a samozřejmě, tiše a smířeně jako dítě. Představuji si někdy v noci ten luxus, že bych měl jednu ruku, nebo třeba takový pahýl, který by mi byl schopen podat jedinou tabletku. Kdysi jsem tu možnost propásl. - Jsem sobec, Petře, zapominám, že pro tebe to není tak jednoduché, že bys byl odsouzen jako vrah, přestože pro mne bys byl jediný svatý na tomto světě. Víš, že ty se toho odsouzení nebojíš, ale máš mě rád. Proto váháš... Nechci ovšem, abys byl souzen - všechno jsem promyslel, zařídili bychom to až mě na pár dnů pošlou domů. Život je někdy paradoxní. Zachraňuje pro nekončící utrpení a pro přítěží druhých po léta jedince, pro které je vysvobozením už jen smrt, a v okamžiku se zbavuje těch, kteří mají možná před sebou budoucnost otevřenou.

Je pro mne nepochopitelné, že musím bojovat o samozřejmost. Všichni to vědí, Petře, jejich pohledy mi jasně říkají, že bych měl zmizet, ale bojí se, bojí se o sebe. Nepovažují za žádnou přednost udržovat při životě existenci, která už nemůže být nazvána lidskou. Podle mého mínění je to amorální, protože pro člověka je nedůstojné být naživu hůř než zvíře. Ano. Zvíře by za takových okolností zabili. Ale člověka nechají existovat.

Moje žena má již delší dobu přítele. Víš to. Netají se tím, je krásná. Nežli jsem byl takto zhyzděn, naslouchala mně jako modelce. Nevynechala jediný můj koncert. Teď se mi vyhýbá. Nemám ji to za zlé. Je nechutné se na mne jen dívat. Ten "milosrdný" osud dává zelenou mocným a těm, kteří se jim dovedou přizpůsobit. Lhostejně přihlíží tomu divadlu, v němž kati vystupují jako soudci a nevinní jsou zatracováni jako zločinci. Tělesná krása, zdraví, úspěšnost jsou ostatně běžně považovány za daleko podstatnější důvody k lásce než jiné, možná podstatnější lidské hodnoty. Je to tak nejen v životě, ale i v pohádkách. Mne pohádky až na výjimky pobuřovaly.

Ten muž bydlí už u nás. Slyšel jsem ho vedle v pokoji, když mě z nemocnice na čas poslali domů. Nemám už nikde domov.

Každou noc se bojím rána, kdy ke mně vtrhne světlo a tak nestoudně mi nastavuje zrcadlo. Žena mě sem raději nechodí navštěvovat a mně je tak lépe. Vidím jen tebe a stále ztrnulou tvář sestry, která mě přichází krmit a vynášet mísy. Nemohu a nechci od tebe přijímat tvou oběť, i když vím, že ty to tak necítíš. Je totiž marná. Tvůj život, který je poznamenán denně setkáním se mnou, je postupně připravován o radost, o naději, o víru, stejně jako můj. Nemůžeš vydržet ten nápor.

Oni nechápu, že mě tím udržováním při životě chodí zabíjet. Ale jsou to konečně jen loutky, vykonavatelé nadřizené vůle. Vidím stále ty sádrové tváře a mechanické pohyby v tom nekonečném, strašném kole mých dnů. Aniž to tuší, nevědomky nesou na svých bedrech část hanby tohoto světa. Jsou jejichi nemyslicími lokaji. Není to ostatně poprvé, kdy se lidé klaní před tím, co by měli nenávidět.

"Ale vždyť nad tím, oč skutečně bojuješ, nikdo nemá moc, Jene. Měl bys pokračovat ve své tvorbě", řekl tiše Petr.

"Vysmíváš se mi?", zeptal se nejistě a nedůvěřivě Jan. "Máš již delší dobu rozpracovanou symfonickou báseň /Torzo/, na které jsi začal pracovat před věma roky. Tvořit znamená život překročit a znásobit. Máš více než mnozí kolem tebe. K čemu jsou lidem ruce, když netvoří? Když zhasnout, tak na vrcholu tvorby, Jene, a to ty můžeš. To nejcennější, právě to lidské, ti nebylo odnato. Teď sice nemáš pravou ruku, kterou jsi rozepsal skicu své symfonie a mohl ještě ovládat z vozíku klavír. Ale já mám to štěstí, že jsem také hudebník a že s tebou slyším, co mi nadiktuješ. Je třeba začít co nejdřív s prací, Jene; zítra přijdu večer v osm hodin. Přinesu s sebou opisy tvých návrhů partitury, abychom mohli pokračovat. Budeš mi diktovat."

Jan zakolísal. Připadal si jako hrouda hlíny, která se už nemůže vzepnout k takovému výkonu. Ale Petr mu znovu nasadil do nitra divoký neklid, který se začně chvět ve zdánlivě vyhaslé sopce hluboce tvůrčího ducha. Petrovo nezištné úsilí učinit ho ještě šťastným navzdory obrovské přesile životní nouze, rozžehlo v Janovi světlo daleko hlouběji, než kam mohlo dosáhnout jeho vědomí bolesti. Jan si náhle uvědomil, že potřebuje nutně čas pro ukončení svého zřejmě posledního díla a že tento čas je omezen.

Symfonickou báseň Torzo začal psát před dvěma roky, když mu zbývala už jen pravá ruka. Dílo psal v rozhodujícím, napjatém a vyčerpávajícím boji s možností svobodné smrti. O tu možnost v důsledku poslední amputace přišel, ale rozpracované dílo zůstalo. Přítel mu své ruce nabízí jako nejcitlivější nástroj a zároveň jako dar. Rozhovory s Petrem, ta lidská setkání, tak odolná proti zmaru, ho dovedly k vrcholnému dílu. Prožil v něm ještě chvíle neobvyklého štěstí, které mnohá torza s končetinami nikdy nezakusí. Uvědomil si svou zodpovědnost za nenápadnou, ale lidsky zázračnou Petrovu účast. I za všechny ty vzácné bytosti, které hrubě sraženy k zemi odložily svou hrůzu a pýchu, za bezbranné bytosti, nezničitelné uprostřed životního násilí, i když tak směšné v nehybných, zlých, chytrých očích hadů praktického života.

Mapsal své dílo pro ty, kteří klesli tiše uprostřed posledního vzepětí hledání pravdy, uprostřed prométheovské touhy po poznání a znovustvoření života a světa, nad níž nemá moc žádné násilí a nad níž se žádné vězení ani hrob neuzavře. Janovi se najednou zdálo, že zdi jeho těla, zakončeného čtyřmi pažemi, toho těla bez budoucnosti, se poddávají mocné výbušnině jeho poslední orchestrální skladby. Nic ho už nemohlo zastavit.

Hevnilal už léčebné rituály, protože naslouchal jen hudbě, která ho opět nekonečně spojovala s životem. Popsal na stropě nemocničního pokoje stovky stran partitury. A pak, když přicházel Petr, psal a upravoval jí jeho rukou, partitura se stávala skutečností.

Během tří měsíců Jan zemřel; Choroba nezadržitelně pokračovala a ohrozila vitálně oběhový systém. Zemřel jako torzo, ale symfonii dokončil. Jeho smrt byla lehká jako smrt dítěte, tak jak po ní toužil. Aniž o tom již věděl, spojil se svou poslední vrcholnou skladbou se zástupy citlivých rukou, podírajících břemena srdcí.

A Petr, ten skromný, nenápadný spojenec, si na dně své mysli nesl pečet Janova štěstí jako vítěznou trofej z lidského utkání s nelidským slepým životním protihráčem.

Misto koreferátu 1.:

Tato kasuistika - nebo podle některých, vzhledem k stylu podání, kasuistická povídka - by chtěla být také jedním z darů - "darů pozorným, darů obsahujícím osud". ... Chtěla by být také "poselstvím v láhvi, odevzdaným ve víře, i když ne vždy plně naděje, že by mohla někde a někdy být vyplavena na pevninu, třeba na pevninu srdce".

Paul Celan /Z řeči v Brémách, 1958/

Misto koreferátu 2.:

V psychoterapii pracujeme s nemocným především jako se subjektem, nikoli pouze jako s objektem poznání. Setkáváme se se subjektem, který prožívá úzkost z ohrožení, omezení nebo ztráty smyslu svého života, z ohrožení dosavadních jistot, a který více nebo méně naléhavě hledá východisko z bezvýchodnosti, ať už je to v důsledku těžké traumatizující psychologické situace, nebo v důsledku dlouhodobého nebo trvalého omezení fyzickou chorobou. Obojí znamená radikální zásah do dosavadní psychologické životní kontinuity jedince. Najednou je tu zeď, zabrzdění životní dynamiky, "atrofovaná" budoucnost.

Přes odlišnost obrazů, průběhů, mnohdy hypotetické etiopatogeneze a přes opodstatněnou odlišnost somatické terapie a psychoterapeutických přístupů, vystupuje před námi do popředí především tato radikální změna v prožívání lidí, kteří vypadli z běžných, zdánlivě tak samozřejmých pravidel spontánního životního dění. Ocítáme se spolu s našimi nemocnými v teritoriu, kde člověka náhle opouštějí všechny navykklé samozřejmosti

v nichž dosud tak pokojně a neproblematicky žil. Jsou to situace, jež se někdy dlouho připravují, někdy jsou to jen krátké úseky života nebo chvíle výjimečné citlivosti, vyprovokované a živě vystupňovanou úzkostí z ohrožení všech dosavadních opěrných bodů, jistot a hodnot. Pro tyto krajní životní situace je typické, že všechno malicherné je tu proseto; tady už není místo ani čas pro malé cíle nebo prospěšnou hru - zde se kladou s neúprosnou naléhavostí už jen podstatné otázky. Lidé v takových situacích vědí, že nelze hazardovat s časem, setkáváme se tu často s nutkavou potřebou najít se ještě, naplnit se v tomto přerванém čase - aby nebyl úplně promeškán.

Prožívání času u nemocných, radikálně zabrzděných ve svých životních projektech, potřebách a možnostech - ať v důsledku vážné psychické nebo chronické, těžké somatické choroby - se významně mění. Dochází k prožitkům "zkondensovaného" nebo nacpák vyprázdněného času, který v obou variantách prezentuje psychologickou atrofii budoucnosti, jež patří jako podstatná dimenze k dynamice lidského života. Dochází ke zkratům, přeryvům v časovém prožívání. Ale právě v nich, v těch svíravých mezích naléhavé přítomnosti, v níž se "kondensuje" úzkost a zbytky naděje, nás tito jedinci nezbytně a podstatně potřebují. V této úžině lidské naděje existuje ještě základní lidská možnost: být s druhým člověkem. Měst s ním alespoň po určitou dobu jeho osud. Musíme být na jeho straně v zápase s bolestí. To není abstraktní teze. Víme, že můžeme někdy zachránit člověka v hluboké ničivé depresi, podaří-li se nám "transfúze" našeho účastného Já do jeho vyprázdněné přítomnosti. Člověk se může psychicky uzdravit, přijmout život s nevléčitelnou nemocí nebo smířeně zemřít, dojde-li k přesvědčení, že naplnil svůj život konkrétním smyslem. Že to všechno nebylo zbytečné. Že není sám a že má pro někoho hodnotu. Člověk potřebuje naplnit své "životní dějiny". Každý jinak. I kdyby to nebylo třeba možné v dětství, lásce - je to možné třeba v imaginaci, v obraze, básni. V pocitu, že člověk svým životem odevzdal druhým dar, který byl přijat ...

Z úvodu připravované psychotherapeutické příručky
za kolektiv autorů ES.